

Eindconferentie MIWIN – donderdag 24 januari 2019 (VU Amsterdam)

Islamitisch gezag

Sinds 2014 is aan de Vrije Universiteit Amsterdam en de Universiteit Leiden een onderzoek uitgevoerd naar recente ontwikkelingen in de wijze waarop islam vorm krijgt in de Nederlandse samenleving. Het onderzoek, getiteld *Making Islam work in the Netherlands. Islamic authority and Islamic law in the Netherlands among ordinary Muslims: recent trends and developments* (MIWIN), werd gefinancierd door de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) en richt zich in het bijzonder op de ontwikkelingen van religieus gezag en legitimiteit. De grote meerderheid van moslims in Nederland is inmiddels de fase van (tijdelijke) migrantengemeenschap voorbij en maakt volwaardig deel uit van de Nederlandse maatschappij. Een groeiend deel is geboren en getogen in Nederland. Bovendien vinden we tegenwoordig moslims in vrijwel alle lagen van de bevolking. Dat betekent onder meer dat de verbinding van moslims met de Nederlandse samenleving complexer, veelvormiger en intensiever is geworden. Deze situatie manifesteert zich op tal van terreinen, waaronder die van de ontwikkeling van religieus gezag. Religieus gezag is een breed en veelomvattend begrip dat niet uitsluitend betrekking heeft op persoonlijk leiderschap; het gaat ook om de vraag welke vormen van religieuze kennis erkend worden door moslims. Uitgangspunt van het onderzoek was dat religieus gezag niet vanzelfsprekend is, maar steeds opnieuw moet worden bevestigd. Juist in een situatie van snelle maatschappelijke verandering en ontwikkeling is de legitimiteit van religieus gezag een actuele kwestie. Dit is het geval in alle religieuze gemeenschappen, maar niet in de laatste plaats onder moslims in Europa en dus ook in Nederland.

Een centrale kwestie in het onderzoek was het spanningsveld tussen enerzijds gevestigde centra van islamitische kennis, en anderzijds de ontwikkeling van nieuwe praktijken, nieuwe initiatieven en nieuwe interpretaties van de islamitische leer. Een belangrijke rode draad door het onderzoek was de notie van 'frontier', ontleend aan het werk van Fischer (2011), dat verwijst naar die dimensies van maatschappelijke praktijk die (nog) niet onder directe controle staan van georganiseerde maatschappelijke instanties. Juist daar vinden we niet alleen discussie en controverse, maar ook vernieuwing.

Twee deelonderzoeken

Het onderzoek spitste zich toe op twee thema's, uitgewerkt in twee deelonderzoeken: (1) religieus gezag in alledaagse situaties en (2) religieus gezag en islamitisch recht. In beide onderzoeken speelde de verbinding tussen islamitische geloofsleer en dagelijkse ervaringen en handelingen van moslims een centrale rol. Het onderzoek werd uitgevoerd in samenwerking met een groot aantal maatschappelijke instellingen zoals, CMO (Contactorgaan Moslims en Overheid), SPIOR, Arslan Advocaten, Ihsan, Al-Nisa, Platform INS Gemeente Leiden, Gemeente Den Haag, Gemeente Rotterdam en het ministerie van Defensie.

Het eerste deelonderzoek beoogde een beeld te schetsen en meer inzicht te bieden in hoe islam vorm krijgt in Nederland in alledaagse situaties die op het eerste gezicht niet altijd rechtstreeks met geloofsleer te maken hebben. Het ging daarbij dus niet om de welbekende terreinen zoals de ontwikkeling van religieuze accommodatie, de opleiding van imams, religieus-ideologische verschillen, of de participatie van moslimvertegenwoordigers in overlegsituaties. Deze 'strategische dimensie' van islamitische aanwezigheid is uitgebreid onderzocht. Uitgangspunt in dit deelonderzoek was de veronderstelling dat elke religieuze vernieuwing begint met discussie over 'schurende kwesties' onder 'gewone' gelovigen; mensen die zich niet professioneel met religie bezighouden, maar wel proberen te leven naar de geest van hun geloof en daarbij op dilemma's stuiten in het dagelijks leven. Er is wel onderzoek gedaan naar dit thema, bijvoorbeeld door de analyse van oordelen van islamitische geleerden (fatwa's) op vragen van gelovigen. In ons onderzoek ging het om kwesties waar antwoorden niet zonder meer voor de hand lagen, waarover verschillende opvattingen bestaan onder kenners van de geloofsleer, of waarover gewone gelovigen het gevoel hadden dat er geen eenduidigheid bestond over hoe te handelen. Anders gezegd: waaraan of aan wie refereert iemand, welke (innovatieve) oplossingen komen aan het licht en hoe worden beslissingen onderbouwd of omkleed bij het in overeenstemming brengen van religieuze leefregels en voorschriften met het leven en functioneren in de Nederlandse maatschappij. Vaak begint dit klein. Veel ontwikkelingen die later een publieke kwestie en maatschappelijk zichtbaar worden, beginnen onder de radar. Het is daarom zaak de blik daarop te richten, niet alleen omdat zij belangrijke inzichten verschaffen in de wijze waarop de islam wordt ingebed in de samenleving en wie daarbij betrokken zijn. Ethiek, relevante religieuze kennis, en legitimiteit zijn hierbij centrale begrippen.

Het onderzoek spitste zich toe op een aantal casestudies rond de thema's 'halalmarkt' en 'lifestyle'. Halal is meer dan voedsel: halal is ook een lifestyle, zoals uitgaan, vakantie, vrijetijdsbesteding en sport. Een opvallende ontwikkeling op maatschappelijk niveau dat uit het onderzoek naar voren kwam was de ontwikkeling van nieuwe vormen gemeenschapsvorming en participatie van moslims die op diverse en (voor Nederland) nieuwe manieren van leven in overeenstemming willen brengen met religieuze voorschriften die van belang worden geacht en die de diversiteit van de moslimgemeenschap weerspiegelen. We zien hier dus ook de contouren van een geleidelijke transformatie van bestaande gevestigde organisatievormen, naar nieuwe eigentijdse initiatieven die het nogal generaliserende begrip 'islamitische gemeenschap' in een nieuw daglicht plaatsen.

Het tweede deelonderzoek heeft het proces in kaart gebracht van de wijze waarop 'gewone' moslims in Nederland hun persoonlijke- en familiegeschillen beslechten door medewerking van een derde partij. Meer specifiek is gekeken naar de informele processen van geschilbeslechting, zoals bemiddeling, verzoening en advisering, gefaciliteerd door imams van lokale moskeeën en grotere islamitische centra, met name onder Nederlands-Marokkaanse moslims. De onderzoeker heeft het gehele traject van bemiddeling gevolgd en geobserveerd, vanaf het moment dat een geschil werd

'aangebracht' bij de religieuze functionaris tot aan de totstandkoming van een overeenkomst, een zogenoemde verzoening (*sulh*). Dit heeft de onderzoeker in staat gesteld om te beschrijven wie de betrokken actoren zijn in het proces van informele bemiddeling; welke conflicten het meestal betreft; welke conflictstrategieën gehanteerd worden; wat de verwachtingen, ervaringen en motivaties van de betrokkenen zijn; en hoe bindend de uitkomsten zijn.

Verder heeft de onderzoeker bekeken hoe religieuze functionarissen gezag verwerven, dan wel claimen, welke technieken zij gebruiken tijdens de bemiddelingssessies teneinde een verzoening te bewerkstelligen, en wat hen in het bijzonder motiveert om bemiddelingspogingen te doen slagen. Evenals bij het eerste deelonderzoek waren ook in dit geval ethiek, relevante islamitische kennis en legitimiteit centrale begrippen. Een belangrijk resultaat uit dit onderzoek was dat bemiddeling het meest effectief was wanneer dit 'onder de radar' plaatsvond. Dat wil zeggen laagdrempeligheid en informeel overleg bleken de meeste garantie te bieden voor een oplossing.

Eindconferentie

Ter afsluiting van dit onderzoeksproject, dat nu in een eindfase is gekomen, wordt er op donderdag 24 januari 2019 een eindconferentie georganiseerd in Amsterdam (VU) rond het thema 'islamitisch gezag in Nederland'. Er zijn twee sessies.

In de ochtendsessie (Nederlandstalig) zal in interactieve paneldiscussies het belang van de onderzoeksbevindingen voor het maatschappelijke veld worden besproken.

Daarvoor nodigen wij diverse 'maatschappelijke partijen' uit, onder wie politici, beleidsmakers, imams en andere religieuze gezagsdragers, juristen en sociale hulpverleners. Zij zullen aan de hand van een aantal stellingen met elkaar en met het publiek in gesprek gaan.

Tijdens de middagsessie (Engelstalig) zullen de onderzoekers een wetenschappelijke presentatie verzorgen over hun onderzoeksbevindingen, en in gesprek gaan met (internationale) experts in dit onderzoeksveld. Deze discussie wordt vooraf gegaan door lezingen van twee gerenommeerde onderzoekers op dit terrein, hoogleraar Masooda Bano en hoogleraar Johan Fischer.

Professor dr. Masooda Bano is hoogleraar Development Studies aan de Universiteit van Oxford. Zij is expert op het gebied van islamitisch gezag en kennisproductie. Zij voert momenteel een onderzoek uit naar de transformatie van islamitisch gezag. Eerder verrichte zij onderzoek naar islamitisch onderwijs georganiseerd door vrouwen. Zij heeft veelvuldig over deze thema's gepubliceerd.

Dr. Johan Fischer van de universiteit van Roskilde, Denemarken, is expert op het gebied van religie en consumptie in Azië en Europa. Hij publiceerde onder meer over groeiende halal-markt onder moslims in Europa. Zijn onderzoek laat zien dat deze markt niet kan worden teruggevoerd op een striktere geloofsbeleving onder moslims, maar begrepen moet worden tegen de achtergrond van een globaliserende markt.

Beide sprekers wordt gevraagd vanuit hun onderzoeksperspectief hun visie te geven op de volgende vragen:

1. Wat is islamitische gezag en hoe moet de ontwikkeling ervan onder moslims in Europa begrepen worden?
2. Welke maatschappelijke, economische en sociale ontwikkelingen in Europa en elders zijn relevant voor de transformatie van islamitisch gezag?
3. Hoe moeten we het spanningsveld begrijpen tussen top-down pogingen om kwesties met betrekking tot de inbedding van de islam in de samenleving te reguleren, beheersen en standaardiseren, en de lokale bottom-up initiatieven die in dit onderzoek zijn geanalyseerd?
4. Wat is de rol van vrouwen in de ontwikkeling en transformatie van islamitisch gezag?

Deze vragen staan ook centraal in de paneldiscussie na de lezingen.

Programma (voorlopig)

Ochtend (voertaal Nederlands)

Voorzitter: Prof. Dr. Thijl Sunier (VU Amsterdam)/ Prof. Dr. Léon Buskens
(Universiteit Leiden)

- 8.45-9.15 Inloop
9.15-9.30 Opening door projectleiders Sunier en Buskens.
9.30-9.45 Inleiding op paneldiscussie aan de hand van een aantal stellingen.
9.45-10.30 Eerste deel paneldiscussie
10.30-11.00 Pauze
11.00-11.45 Tweede deel paneldiscussie
11.45-12.30 Discussie/uitwisseling/vragen/afsluiting

Middag (voertaal Engels)

- Voorzitter: t.b.a.
13.15-13.30 Inloop
13.30-13.45 Opening en inleiding op het programma
13.45-14.10 Presentatie Arshad Muradin
14.10-14.35 Presentatie Heleen van der Linden
14.35-14.45 Q & A
14.45-15.00 Break
15.00-15.40 Keynote lecture Masooda Bano
15.40-15.50 Q & A
15.50-16.30 Keynote lecture Johan Fischer
16.30-16.40 Q & A
16.40-17.30 Paneldiscussie
17.30 Drinks